

UDC. 378.046.4

*Ahmadjonova Umida Tojimurodovna,
"Fizika" kafedrasi katta o'qituvchisi
Jizzax politexnika instituti, O'zbekiston*

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA XXI ASR
KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH VA XALQARO BAHOLASH
DASTURLARINING AHAMIYATI**

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida XXI asr ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishda xalqaro tadqiqot materiallaridan foydalanishning afzalliklari, PIRLS xalqaro baholash tadqiqotining ahamiyati, mazkur materiallardan o'qish savodxonligi darslarida foydalanish natijalari keltirilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, XXI asr ko'nikmalari, xalqaro baholash tadqiqotlari, PIRLS xalqaro baholash dasturi, o'qish savodxonligi, matnni o'qish va tushunish.

**IMPORTANCE OF 21ST CENTURY SKILLS DEVELOPMENT AND
INTERNATIONAL ASSESSMENT PROGRAMS IN PRIMARY CLASS
STUDENTS**

Abstract: This article presents the advantages of using international research materials in the formation and development of 21st century skills in primary school students, the importance of PIRLS international assessment research, and the results of using these materials in reading literacy classes.

Key words: elementary education, 21st century skills, international assessment research, PIRLS international assessment program, reading literacy, reading comprehension

Kirish. Bugungi shiddatli davr har bir ta'lim olayotgan shaxslardan bolalik chog'idan boshlab qunt bilan o'qish, ilm va hunar o'rganishni talab etmoqda. Ta'lim jarayoni uzluksiz bo'lib, uning shakllanishi bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan sifatli natijalarga olib keladigan islohotlarga bog'liqdir. Haqiqatan

ham, ta'limga zamonaviy yondashuvlar ta'lim jarayonini aniq vositalar yordamida samarali tashkil qilish va qo'yilgan o'quv dasturlariga muvaffaqiyatli erishish natijalarini kafolatlaydi.

Boshlang'ich maktabda olingan ta'lim keyingi ta'lim uchun asos, poydevor bo'lib xizmat qiladi. Boshlang'ich ta'lim, boshlang'ich maktabning sifat jihatidan yangi shaxsga yo'naltirilgan rivojlanish modelini belgilaydi. Zamonaviy boshlang'ich ta'lim uchun istiqbolli, ustuvor yo'nalishlardan biri bu o'quvchilarning yetuk shaxs sifatida rivojlanishi hamda milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash asosidan iboratdir.

Metodologiya. XXI asr ko'nikmalari (21CS) hozirgi kunda butun dunyo bo'ylab ta'lim tizimlarida ta'lim maqsadlari sifatida mustahkam o'rnashgan, ammo ularning o'qitish va baholash amaliyotida amalda qo'llanilishi ortda qolmoqda. To'g'ri javob berishdan ko'ra, qanday qilib javob olishni birinchi o'ringa qo'yadigan ushbu o'quv maqsadlari ta'lim tizimlari oldiga yangi muammolarni qo'yimoqda va bunga yangi yechimlar izlanmoqda.

XXI asr ko'nikmalari nima? Ular XXI asrda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan muhim hayotiy ko'nikmalardir. O'quvchilarda XXI asr ko'nikmalariga oid bo'lgan tanqidiy fikrlashni hosil qilishga yordam berish, ijodkorlik, muloqot o'rnatish, o'zaro hamkorlikda ishlash qobiliyatini rivojlantirish hamda muammolarni yechish va maqsadli obyektiv yechimlarni topishdan iborat. Qachonki, o'qituvchi o'quvchining chuqur o'ylash jarayonini bosqichma-bosqich rag'batlantirib borsa yuqoridagi maqsadlarga erishish mumkin[2].

Yurtimizda ta'lim sifatini baholash markazlari tomonidan olib boriladigan ta'lim sifati bo'yicha ma'lum monitoringlarning aksariyati umumiy konseptual yondashuvlardan va xalqaro tadqiqotlar vositalarining alohida elementlaridan foydalanishi maqsadga muvofiqdir. Zero, ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro qiyosiy tadqiqotlarda O'zbekistonning ishtirok etishi mamlakatimizda ta'lim sifatini baholashning milliy tizimini yaratishda katta ahamiyatga ega.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Xalq ta’limi tizimida ta’lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2018-yil 8- dekabrda 997-sonli qarori bilan ta’lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etish vazifalari belgilandi[1].

Dunyoning yetakchi mutaxassislari tomonidan ishlab chiqilgan pedagogik baholash texnologiyalaridan foydalanish O‘zbekistonda ta’lim sifatini jahon standartlari darajasida baholashning milliy tizimini yaratish imkonini beradi.

Quyida boshlang‘ich sinflarda o‘qish savodxonligini baholovchi PIRLS xalqaro dasturini o‘qish savodxonligi darslariga tatbiq etish usullarini ko‘rib chiqamiz.

Natija va muhokama. 4-sinf o‘qish va savodxonlik darslarida tadqiqot materiallaridan muntazam foydalanish natijasida olingan ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, 4-sinf o‘quvchilarining 38 foizi nafaqat matndan ma’lumotni o‘qishni, balki ushbu ma’lumotni jiddiy aqliy qayta ishlashni talab qiladigan o‘ta murakkab darajadagi savollarga javob bera oladilar. Ular 800-1000 so‘zdan iborat matnlarni bemalol o‘qiydilar, mazmunini tushunadilar va sharhlay oladilar.

PIRLS xalqaro baholash mashqlaridan savodxonlik darslarida foydalanish natijalari shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich 4-sinf o‘quvchilarining matnlarni o‘qish, bu matnlardan shaxsiy tajriba va bilimlarini oshirish maqsadida foydalanish borasida tayyorgarligi nisbatan past.

Xalqaro testning individual topshiriqlarini bajarish bosqichi tahlil qilinganda o‘quvchilar duch kelgan ba’zi qiyinchiliklar aniqlandi. Xususan, natijalarni tahlil qilish shuni ko‘rsatdiki, har qanday ma’lumotni aniqlashtirish kerak bo‘lganda matnga murojaat qilish odatining shakllanmaganligi ikkita tipik muammoga olib keladi: birinchidan, o‘quvchilar matnda keltirilgan ma’lumotlarni va o‘zlarining shaxsiy tajribalari asosida egalik qiladigan ma’lumotlarni (taxminan 37%) yaxshi farqlamaydilar, ikkinchidan, matndagi ma’lumotlarni taxminan, noaniq o‘zlashtirish bilan cheklanadilar (taxminan 26%).

Bolalarga savollarga javob berishda doimiy ravishda matnga murojaat qilish, topshiriqlar qanday shakllantirilganiga e'tibor qaratishni o'rgatish juda muhim, chunki topshiriqlar deyarli har doim "Matnga tayanib...", "Matnga asoslanib...", "Matnda nima deyilgan..." shaklida beriladi.

Agar savol batafsil javobni talab qilsa, o'quvchilar (65% gacha) fikrlarni yozma ravishda ifodalash jarayoni bilan bog'liq qiyinchiliklarga duch kelishadi. O'qilgan matnni yaxshi tushunadigan o'quvchilar, ko'p hollarda, o'z fikrlarini ifoda etishda qiynalganining guvohi bo'lishimiz mumkin. Ular topshiriqda qo'yilgan savolga javobni shakllantirishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. O'quvchilar, shuningdek, "savol ichidagi savollar"ni o'z ichiga olgan ko'p qismli javobni talab qiluvchi topshiriqlarni bajarishda qiyinchilikka duch kelishadi, masalan, Bolalar topshiriqning barcha qismlarini bajarmaydilar, faqat topshiriqda berilgan savollarning bir qismiga javob beradilar.

Yana bir muammo javoblardagi ba'zi rasmiyatchilik bilan bog'liq: ba'zida bolalar savolni shunchaki ko'chirib yozadilar, ba'zida ikkita misol keltirilishi kerak bo'lgan topshiriqlarda ular birinchi misolni ikkinchi qatorga ham ko'chirib yozadilar, bunda ular vaqt yo'qotadilar va, tabiiyki, takrorlangan javob uchun ball olmaydilar.

Natijalarni tahlil qilishda bizni nafaqat o'rtacha ball qiziqtirdi, balki eng zaif va eng kuchli o'quvchilar (yuqorida tavsiflanganlardan) o'qilgan matnni idrok qilishning qaysi darajasiga erishishiga ham e'tibor qaratdik. Eng zaif o'quvchilarning besh foizi o'rtacha 355 va undan past ballni (ushbu ko'rsatkich past darajaga to'g'ri keladi), eng kuchli o'quvchilarning to'qson besh foizi o'rtacha 522 va undan yuqori ballni (yuqori darajaga to'g'ri keladi) ko'rsatdi.

Ta'kidlash joizki, 2016- yildagi yuqori natijalar Shimoliy Irlandiya (673 ball), Angliya (678 ball) va Singapur (687 ball)ning eng yaxshi o'quvchilari tomonidan namoyish etilgan edi[3].

Bu shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilari o‘zlarining ilg‘or o‘quvchilariga o‘qish savodxonligi darajasini yanada rivojlantirish uchun nisbatan murakkab topshiriqlar berib borishlari kerak.

Bu borada A.Avloniy nomidagi Milliy tadqiqot instituti tomonidan ishlab chiqilgan xalqaro baholash dasturlari (PISA, TIMSS, PIRLS) doirasidagi topshiriqlar bilan ishlash ko‘nikmasini shakllantirishga qaratilgan elektron tizim va video mahsulotlarni o‘z ichiga olgan “STesting” elektron innovatsion platformasi o‘qituvchilar uchun juda katta manba bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa shuki, baholash “ta‘limning richagi” va u ta‘lim sifatini boshqaradi. Blum taksonomiyasi asosida dars mashg‘ulotlarining o‘quv maqsadlarini belgilasak, o‘quv topshiriqlarini ishlab chiqsak va ushbu topshiriqlar asosida baholash jarayonlarini tashkil etsak, yuqorida aytib o‘tilgan XXI asr ko‘nikmalarini o‘quvchilarimizda rivojlantirishga erishishimiz mumkin bo‘ladi. Zero, bu ko‘nikmalar XXI asrda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo‘lgan eng muhim hayotiy ko‘nikmalardir.

Foydanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8- dekabrda 997-sonli “Xalq ta‘limi tizimida ta‘lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” qarori, <https://lex.uz/docs/4097073>
2. Абдуллаев Ф.Р. Ўқувчиларда XXI аср кўникмаларининг шаклланганлигини баҳолаш // Педагогик ва психологик тадқиқотлар. № 1 (2023) Б. 10-17. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7548737>
3. Muazzamxon Xodjayeva, & Odiljon Parpiyev. (2023). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish va savodxonlik darajasini oshirishda xalqaro baholash dasturlarining ahamiyati. *Qo‘qon universiteti xabarnomasi*, 1(1), 914–918. <https://doi.org/10.54613/ku.v1i1.758>